

Nr 220.

Av herr **Edin m. fl.**, om *obligatoriskt införande av byggnadsnämnd i alla landskommuner m. m.*

Samhällsplaneringen tillhör de frågor som för närvarande ligga i stöpsleven i vårt land. Den år 1942 tillsatta stadsplaneutredningen framlade i fjol ett digert betänkande i denna fråga över vilket vid årsskiftet remissvar från allehanda statliga och kommunala myndigheter inkommit. Redan innan betänkandet avgavs beslöt riksdagen i fjol hos Kungl. Maj:t hemställa om en ny utredning av radikalare snitt. Meningen var att denna nya utredning skulle taga sikte på möjligheterna att på ett rationellare sätt uppifrån styra utvecklingen på samhällsplaneringens område. I samband därmed skulle undersökas huruvida icke jämväl markvärdestegringsproblemet kunde få en förnuftig lösning. Det kan inte hjälpas att stadsplaneutredningens förslag på grund härav redan innan det blivit föremål för närmare överväganden inom vederbörande departement ter sig som en delvis föråldrad produkt. Den uppläggning av problemet, som stadsplaneutredningen gjort till sin, bygger nämligen på den gamla men likafullt oriktiga föreställningen att planväsendet bör och måste behandlas som en sak för sig, i princip skild från frågorna om vem rätten att utnyttja marken bör tillkomma och villkoren för att planerad mark skall få disponeras på i planen angivet sätt. Karakteristiskt är att expropriationsfrågorna i stadsplaneutredningens betänkande fått en synnerligen styvmoderlig behandling. På denna punkt får man emellertid hoppas att den nya utredningen skall komma med en värdefull komplettering.

Det finns emellertid problem, som såvitt vi förstå icke ens i den nya utredningen komma att bli föremål för tillbörlig uppmärksamhet. Vi syfta därmed på kommunernas, enkannerligen landskommunernas, ställning i planeringsfrågorna. Från alla håll omvittnas betydelsen av att dessa kommuner med friska initiativ gripa in för att lösa bostadsfrågorna på landsbygden genom att, där så behövs, själva lägga sig till med byggnadsmark, och de kommuner som härvidlag tveka att taga ansvar få många gånger uppbära klander för detta. I själva verket är det inte så underligt om landskommunerna haft svårt att följa med i utvecklingen. Landskommunerna äro inte vana vid att anförtros uppgifter, som liksom bostadsproduktionsfrågan ha samband med byggnadsplaneringen, av den enkla anledningen att byggnadsplaneringen själv i så ringa mån är beroende på kommunens vilja. Det förmynderskap som länsstyrelsen på detta område utövar gentemot landskommunen är vida

mera ingripande än de möjligheter att kränka det s. k. stadsplanemonopolet som lagstiftning och praxis tillerkänt Kungl. Maj:t. En av orsakerna till att landskommunerna haft svårt att hävda sig på byggnadsplaneväsendets område är att de saknat egna förvaltningsorgan för uppgiften. Någon invänder kanske, att även på landet byggnadsnämnder kunna finnas. Ja, det är riktigt, att de *kunna* finnas, där nämligen byggnadsplaner eller utomplansbestämmelser redan äro fastställda. Annars saknas de. Och även där byggnadsnämnd finnes i en landskommun, är dess verksamhet knappast kommunal, ty den är till 90 procent inriktad på den byggnadsplan respektive de utomplansbestämmelser, vilka den har sin tillkomst att tacka för. Denna icke kommunala egenskap hos byggnadsnämnderna på landet kommer särskilt klart till synes för den händelse flera byggnadsplaner råkat bli fastställda inom samma kommuns område. Då får nämligen icke en enda byggnadsnämnd sköta alla dessa planområden, utan enligt lagen skall en byggnadsnämnd finnas för varje område. På sina håll söker man avhjälpa den splittring, som på detta sätt uppstår, genom personalunion — man väljer samma ledamöter i de olika nämnderna. Men även denna lösning har sina olägenheter. Ha inte byggnadsplanerna kommit till samtidigt sammanfalla icke mandatperioderna. Man blir tvungen att ordna med omval i tid och otid. Enligt vårt sätt att se kunna landskommunerna icke bli fullt arbetsföra på alla de arbetsfält som mer eller mindre ha med planväsendet att göra förrän byggnadsnämnder blivit obligatoriska i alla landskommuner och den nuvarande splittringen i olika mer eller mindre, oftast mindre, effektivt arbetande nämnder ersatts med en ordning enligt vilken *en* byggnadsnämnd svarar för hela planväsendet inom *en* kommun. Enligt vår uppfattning är den kompromisslösning som stadsplaneutredningen föreslagit på denna punkt otillfredsställande. Kommunindelingskommittén har här sett längre, men tyvärr vet man inte när dess antydningssvis framförda förslag om att landskommunerna obligatoriskt skola ha byggnadsnämnder, såvitt länsstyrelsen ej medgiver undantag, kan genomföras. Enligt vårt förmenande vore det onödigt och beklagligt om denna särskilda fråga tvångsvis skulle sammankopplas med kommunindelingsreformen. Och då risk föreligger för att frågan om en revision av stadsplanelagen efter den kritik, som stadsplaneutredningen möter, kommer att skjutas på en obestämd framtid drista vi oss att föreslå riksdagen att hos Kungl. Maj:t begära sådan ändring av den paragraf i den nu gällande byggnadsstadgan, där tillsättningen och sammansättningen av byggnadsnämnd på landet regleras, att byggnadsnämnderna bli obligatoriska i alla landskommuner och en enda byggnadsnämnd i varje kommun svarar för alla planfrågor.

Emellertid tro vi icke att planfrågorna därmed skulle vara lösta för landskommunernas del. Även de redskap för planeringen som för närvarande stå landskommunerna till buds måste reformeras. Det nuvarande byggnadsplaneinstitutet har många brister, men den kanske kännbaraste är att möjligheten att lita till expropriation för planens förverkligande icke står planintressenterna till buds. Om en kommun, som vill göra en insats på exempelvis bostadsproduktionens område, inköper ett markområde för att tillhandahålla

egnahemsbyggare mark och sedan hos länsstyrelsen lyckas utverka att byggnadsplan upprättas för dess eget och närmast kringliggande områden, medför detta att byggnadsförbud kommer att råda för vissa i planen för allmänna platser, gator, parker etc. reserverade markområden. Ett tillstånd av förlamning inträder därpå. Kommunen kan inte tvångsvis expropriera denna mark, och markägaren kan inte få någon ersättning för att han måst avstå från rätten att bebygga sina ägor, något som för det fall att han inte har något större markområde som drar nytta av byggnadsplanen resulterar i en kännbar ekonomisk förlust. Det riktiga vore naturligtvis att kommunen i ett sådant fall hade en rätt att expropriera marken till dylika allmänna platser och en motsvarande skyldighet att inlösa mark, om den enskilde markägaren kunde visa att byggnadsplanens utformning för honom medförde uppenbar ekonomisk skada. Vi förstå mycket väl att vårt förslag om byggnadsplaneinstitutets utrustande med expropriationsrätt kommer att mötas med invändningen att det visst icke alltid är kommunen som är intressent när det gäller tillkomsten av planen. Anmärkningen är riktig — när det gäller det nuvarande byggnadsplaneinstitutet. Stadsplaneutredningen har också, bunden av föreställningen av att detta institut alltjämt skall bestå såsom en halvt privaträttslig anordning, föreslagit att hithörande ersättningsfrågor och andra för bebyggelsen inom planområdet gemensamma spörsmål skulle kunna ordnas med hjälp av vägföreningar. Denna lösning kan enligt vår mening icke vara tillfredsställande. Vägföreningen har under sin korta tillvaro redan hunnit visa sig vara en tungrodd och ineffektiv apparat. Att slå in på den av stadsplaneutredningen här anvisade utvägen vore därför att marschera rakt in i en återvändsgränd. I det kommunala utvecklingsschemat ligga samfällighetsbildningar av vägföreningens typ i själva verket före och inte efter de nu så förkättrade municipalsamhällena. Det finnes enligt vårt förmenande möjlighet att undvika att för de berörda frågornas lösning tillgripa vägföreningsinstitutet. En sådan möjlighet vore att tvärtemot stadsplaneutredningens intentioner förbehålla ett med expropriationsrätt och inlösningssskyldighet utrustat byggnadsplaneinstitut områden, där antingen bebyggelsen redan fått en sådan omfattning att dess ordnande så att säga av sig självt blivit en kommunal angelägenhet eller kommunen planerar att i egen regi taga hand om den blivande bebyggelsen. För enskilda skulle endast möjlighet att erhålla avstyckningsplan eller en däremot svarande planform finnas. Man skulle med andra ord skapa ett landskommunernas byggnadsplanemonopol, som dock därutinnan skulle skilja sig från stadsplanemonopol att länsstyrelsen alltjämt skulle mot en kommuns bestridande kunna förordna om byggnadsplans upprättande i sådana fall där ett kommunalt behov av byggnadsplan framträtt, ehuru kommunen icke velat vidkännas detta. Givetvis skulle även för sådana tvångsvis genomförda byggnadsplaner expropriationsbestämmelser och inlösningsplikt för kommunen föreligga. En annan möjlighet vore att medgiva kommun expropriationsrätt för byggnadsplans genomförande under förutsättning att Kungl. Maj:t på ansökan därom lämnade tillstånd därtill. Tillståndet skulle i sådana fall alltid förenas med samtidig inlösningssskyldighet. Sanno-

likt borde i samband med att dessa möjligheter blevo föremål för närmare utredning även frågan om icke statsbidrag i viss utsträckning skulle kunna lämnas kommun för genomförandet av byggnadsplan utredas.

Under åberopande av vad sålunda anförts få vi hemställa,

att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte begära utredning rörande

dels sådan ändring av 96 § i nu gällande byggnadsstadga att byggnadsnämnderna bli obligatoriska i alla landskommuner och en enda byggnadsnämnd i varje landskommun svarar för alla planfrågor,

dels om det nuvarande byggnadsplaneinstitutets utrustande med expropriationsrätt och rätt att påfordra inlösen i enlighet med vad som ovan utvecklats.

Stockholm den 23 januari 1946.

Emil Näsström.

A. Gillström.

Sven Edin.
Hjalmar Nilsson.